

PHILOLOGICAL SCIENCES

ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ ЗАПЕРЕЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ
В ІСТОРІЇ GERMANСЬКИХ МОВТетяна Городілова¹DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-164-0-17>

У сучасних граматичних студіях особливу увагу приділяють явищу граматикалізації, під якою розуміють еволюційний процес, внаслідок якого повнозначні лексичні одиниці поступово втрачають властиві їм характеристики і набувають статусу граматичних операторів (Т. Givón, С. Lehmann, В. Heine, Е.С. Traugott, М. Haspelmath, О. Fischer, G. Diewald, R.J. Hopper). У запропонованій розвідці розглядається паралельний шлях формування граматичної моделі заперечення в германських мовах. Йдеться про феномен паралельного становлення граматичних моделей, що відбувається у двох або більше мовах, які походять від однієї мови-предка [7, с. 4].

У разі спільного/паралельного шляху граматикалізація або успадковується, якщо вона вже мала місце і дочірні мови реалізували протолісемію між джерелом і метою граматикалізації, або однаковий процес граматикалізації відбувався незалежно в кожній з дочірніх мов під впливом їхнього спільного походження. Цей феномен відомий як паралельний дрейф або дрейф Сепіра: не вся генеалогічно мотивована граматикалізація є успадкованою [8, с. 171–172].

У переліку, який демонструє явище спільної граматикалізації, інтерес викликають германські мови, насамперед з огляду формалізації заперечних конструкцій, якій передувало усунення надлишкових елементів на зразок полінегації, властивій зокрема сучасним слов'янським мовам [1, с. 97–107]. У прикладах (1), (2), (3) і (4) представлено елементи превербальних заперечних клітиків *ni*, *ne*, *en/ne* у препозиції до особової форми дієслова. Пор.: двн. (1) *ni ist in kihuctin himiliskin gote* ('She is not in the mind of Heavenly God') [4], дв. англ. (2) ... *ac hie ne dorston þoer on cuman* ('...but they did not dare enter there') [5], давньогол. (3) ... *Salig man ther niucht vor in gerede ungenethero...* ('Blessed the man who does not walk in the counsel of the impious' [10], давньофриз. (4) *truch thet hia ne mughen cuma...* ('through that, they may not come') [2].

¹ Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Важливі зміни, що відбувалися в системі заперечних конструкцій досліджуваних мов, спричинили пересув негативної частки з превербальної позиції до поствербальної. Превербальні клітики *ne* (*en*), *ni*, комбінувалися з іншими заперечними елементами. Пор.: середньо-верхньонім. (5) *daz er in nieth zi erist* (dass er ihnen [den Lohn] nicht zuerst gab und ihnen auch nicht mehr gab [6], середньоангл. (6) *ne reche ich nozt of þine þrete* ('I do not care...') [9], середньогол. (7) *En laettine mi spreke niet* ('If he doesn't let me speak') [3].

Аналіз другого і третього етапів (відповідно до циклу О. Єсперсена) розвитку заперечення у германських мовах, а саме перехід від подвійного заперечення до одинарного, свідчить про те, що поствербальні негатори спочатку відіграють підсилюючу роль і використовуються разом з превербальними клітками для емпізи, а згодом вони закріплюються як спільний маркер заперечення.

Сучасні германські мови мають спільну заперечну модель Verb NOT, за винятком англійської, яка для реалізації реченевого заперечення послуговується допоміжним дієсловом AUX NOT INFINITIVE. Пор.: нім. (8) *Ich spreche nicht* ('I do not speak'), гол. (9) *Ik was niet siek* ('I was not sick'), фриз. (10) *Ik fergeat him net* ('I forgot him not') та англ. (11) *I do not speak* (I AUX NEG Verb non-finite), (12) *I have not spoken* (I AUX NEG Verb non-finite). Усі германські мови, що на відміну від англійської є V2-типом, демонструють спільний шлях граматикизації. Тоді як зміна типологічного профілю англійської мови з V2- у V3-тип є однією з причин девіації від загально германської моделі і закріплення моделі AUX NOT INFINITIVE.

З урахуванням вищезазначеного, доходимо висновку про те, що явище спільної граматикизації вмотивоване низкою чинників, а саме універсальними принципами граматичних змін, мовними контактами, формальним збігом з контактним або спільним предком. Германські мови, що мають спільного предка і належать до сім'ї, в якій є V2-типом, пройшли свій індивідуально маркований і водночас спільний шлях граматикизації. Винятком є англійська мова з її моделлю AUX NOT INFINITIV, яка випадає із загальної картини утворення граматичної моделі заперечення. Розглянуті механізми, які лежать в основі зазначених вище чинників, свідчать про різноманітність маркерів спільної граматикизації, незважаючи на їхні фонологічні, лексичні, граматичні відмінності або подібності.

Список використаних джерел:

1. Bunyatova I. Elimination of Grammatical Redundancy in the History of English: The Case of Negative Constructions. In *Studies in the Evolution of the English Language*. Berlin : Peter Lang, 2021. P. 97–107.
2. Das Emsiger Recht. Herausgegeben von W.J. Buma / W. Ebel. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967. 303 p.
3. Jonckbloet W. (ed.). 1846–1849. Roman van Lancelot, (XIIIe eeuw). Naar het (eenig-bekende) handschrift der Koninklijke Bibliotheek, op gezag van het gouvernement uitgegeven. In Frits Van Oostrom (ed.), 1998. 284 p.
4. Muspilli. URL: https://www.hs-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/09Jh/Muspilli/mus_frag.html
5. King Alfred's Orosius. Part 1. Edited by Henry Sweet. London: Published for The Early English Text Society by Trübner & Co., 1883.
6. Predigtsammlungen. URL: <https://titus.uni-frankfurt.de/texte/etcs/germ/ahd/klahddkm/klahd.htm?klahd041.htm>
7. Robeets M. & Cuyckens H. 2013. Towards a typology of shared grammaticalization. In *Shared grammaticalization with special focus on the Transeurasian languages*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2013. P. 1–23.
8. Sapir E. Language: An Introduction to the Study of Speech. New York NY : Harcourt, Brace & World, 1921. 125 p.
9. The Owl and the Nightingale. URL: <https://quod.lib.umich.edu/c/cme/OwlC?rgn=main;view=fulltext>
10. Wachtendonkse Psalmen. URL: <https://sites.google.com/site/zuiderzeezite/Wachtendonksepsalmen>